ORTAK DİL BAĞLAMINDA TERİM BİRLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE TÜRKÇESİ-ÖZBEK TÜRKÇESİ EDEBİYAT TERİMLERİ ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Feridun TEKİN[*]

ÖZET

Ortak bir dil ve kültür birliğine sahip olduğumuz Türk Cumhuriyetleri ile her alanda ilişkilerimizi geliştirmek ve güçlendirmek durumundayız. Bu ilişkileri geliştirmenin ilk şartı, Türkiye dışında yaşayan soydaşlarımızın kullandıkları Türkçeler arasında bilimsel değeri olan karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasıdır. Ortak bir iletişim dili oluşturmak için terim sahasında da karşılaştırmalı çalışmalar yapmak bu konudaki zorlukları veya kolaylıkları ortaya koyma açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada, Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi edebiyat terimleri karşılaştırılarak terim birliği/ortaklığı sağlamaya yönelik soruların cevabı verilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızın bir başka amacı da bu sahada araştırma yapmak isteyenlere kaynak malzeme sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortak iletişim dili, Terim ortaklığı, Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi edebiyat terimleri.

[*]Yrd. Doç. Dr., Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçe Ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi. Afyonkarahisar/TÜRKİYE. tekinferidun@hotmail.com.

BASED ON THE IDEA OF A COMMON LANGUAGE, A COMPARISON BETWEEN TURKISH AND UZBEK LITERARY TERMS WITH RESPECT TO TERMINOLOGY UNITY OR COMMONNESS

ABSTRACT

Not only should we establish good relations in every field with Turkish Republics with which we share the same cultural values and the same language but also overvalue such good relations. In order for such mutual relations to be improved, with a view to a comprison between the Turkish languages spoken by our kinships outside Turkey, studies of highly scientific value should be done. Moreover, in order to establish a common language of communication, conducting some other comparative studies in the field of language terms is of great importance in terms of whatever we are likely to face, difficulties or easiness. In this study, through a comparison between Turkish and Uzbec literary terms, answers to the questions concerned with the idea of terminology commonness or unity were inquired in parallel with the idea stated above. One other aim of this study is to provide source materials for those who want to do research in the related field.

Key Words: Common language of communication, commonness of terms, Turkish and Uzbek literary terms.

1990'lı yılların başlarında Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız birer devlet olarak dünya siyaset sahnesinde yerlerini almalarından sonra bu cumhuriyetlerle birçok sahada ilişkilerimiz çok hızlı şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu ilişkilerin ortaya çıkardığı olguların başında "ortak dil" konusu neredeyse hemen her şeyin önüne geçmiştir. Türk dünyası için ortak dil oluşturma çabaları, siyasetçileri ve bilim insanlarını oldukça meşgul etmiş ve bu konu, yapılan bütün temasların merkezini oluşturmuştur. Ortak dil oluşturma çabaları, Türkçeler arasında bir terim birliği/ortaklığı konusunu da gündeme taşımıştır. Yapılan birçok bilimsel ve kültürel etkinliklerde, özellikle

Türk Dünyası Kurultaylarında terim birliği meselesi ayrıntılarıyla ele alınmıştır.[1]

Yukarıda sözü edilen bilimsel ve kültürel etkinliklerin terim birliği konusundaki tartışma faslı genellikle gramer terimleri üzerine olmuştur. Terim konusu; bilim, teknik, sanattan zanaata, spora vb. alanlarda olmak üzere geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ortak dil oluşturma çabalarının bir sonuca ulaştırılabilmesi için söz konusu geniş yelpazeye ait terimler üzerinde de karşılaştırmalı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Gerçekten böyle geniş bir alanda eş terimlerle iletişimi sağlamak, ortak bir bildirişme ile bilgi alış verişini düzenlemek veya kolaylaştırmak imkân dâhilinde mi? Bu soruyu edebiyat terimleri bağlamında cevaplamaya çalışırsak nasıl bir cevap alabiliriz? Bu alanının terimlerini örtüştürmek istersek hangi zorluklarla karşılaşırız? Bu mümkün olabilir mi veya olması imkânsız mı? İşte bu sorular, Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi edebiyat terimlerinin karşılaştırmasının yapılması zorunluluğunu doğurmuştur.

Bu çalışmada, Özbek Türkçesinin seçilmesinin birkaç sebebi vardır. Bunlardan bir tanesi, günümüz Özbek Türkçesinin Çağatay yazı dilinin devamı niteliğinde olmasıdır. Çünkü gerçekten Çağatay Türkçesi, zamanında güçlü bir edebî dil olmuş ve bugünkü Özbek Türkçesi de bu geleneği devam ettirmektedir. Ayrıca konuşan insan sayısı bakımından Özbek Türkçesi, Batı Türkçesinden sonra ikinci sırada gelmektedir.

Bu karşılaştırmada Özbek Türkçesi edebiyat terimleri için tek bir kaynaktan yararlanılmıştır.[2] Çünkü diğer terim sözlüklerine ve edebiyat araştırmalarına başvurmak bir terim karmaşasına yol açabilirdi. Karşılaştırma, özdeş ve değişik terimler olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Özdeş terimler bölümünde, Türkiye Türkçesinde aynı şekilde kullanılan (bazı küçük ses değişimleri hariç) edebiyat terimleri, Özbek Türkçesi Kiril alfabesi esasındaki madde başları ile kategorize edilmişlerdir. Değişik terimler bölümünde ise Türkiye Türkçesinde farklı ifade edilen veya olmayan terimler yine aynı şekilde düzenlenerek anlamlarıyla birlikte verilmişlerdir.

---

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Türkay, Kaya, "*Türkçelerde Terim Ortaklığı Açısından Dil Bilgisi Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma*", Türk Dili Dergisi, Terim Özel Sayısı, Sayı: 540, Aralık 1996, s. 694.

[2] Homidov, H., Abdullayeva, Ş., İbrohimova,S., *Adabiyat Tarminlari Luġati,* Oqıtuvçi Naşriyati, Toşkent, 1967.

Özdeş Terimler

abyat: beyitler, *abcad hisåbi*: ebced hesabı, *avtobiografiya*: otobiyografi, *avtobiografik asar*: otobiyografik eser, *avantyür roman (sargüzaştlar adabiyati)*: avantür roman, *avzon*: vezinler, *adabiyat*: edebiyat, *adabiy asar qahramoni*: edebî eser kahramanı, *adabiyat nazariyasi*: edebiyat nazariyesi, *adabiy oqım*: edebî akım, *adabiyat tarıxı*: edebiyat tarihi, *adabiy ta'sir*: edebî tesir, *adabiy tanqıd*: edebî tenkid, *adabiy canr-lar*: edebî janr-lar, *adib*: edip, *akademik naşr*: akademik neşir, *allegoriya*: alegori, *alliteratsiya*: aliterasyon, *almanah*: almanak, *anekdot*: anekdot, *anonim*: anonim, *antik*: antik (edebiyat, sanat vb.), *antiteza*: antitez, *antologiya*: antoloji, *antonim*: zıt anlam, *aruz vazni*: aruz vezni, *arhaizm*: arkaizm, *asar*: eser, *afsona*: efsane, *didaktik adabiyat (ahloqıy-talimiy adabiyat)*: didaktik edebiyat, *aş'or*: şiirler, *badiiy-lik*: bedî' (belagat), *badiha*: bedahaten (irtical), *bayt*: beyit, *ballada*: balat, *band*: bent, *barmoq vazni*: parmak hesabı (hece vezni), *bahşi*. baxşi, *bahr*: bahr, *bahr-i tävil*: bahr-i tavil, *bibliografiya*: bibliyografya, *biografiya*: biyografi, *bolalar adabiyati*: çocuk edebiyatı, *vazn*: vezin, *variant*: varyant, *gümanizm*: hümanizm, *deboçä*: dibaçe, *devon*: divan, *dialektizm*: dialektizm, *dialog*: diyalog, *didaktik*: didaktik, *doston*: destan, *drama*: drama, *dramatürg*: drama yazarı, *cangnoma*: cenkname, *canr*: janr, *cargon*: jargon, *cinos*: cinas, *conläntiriş*: canlandırma, *zarbülmasal*: darb-ı mesel, *ideal*: ideal, *idealläştiriş*: idealleştirme, *ideal qahraman*: ideal kahraman, *ideologiya*: ideoloji, *ilhom*: ilham, *impressionizm*: empresyonizm, *intiriga*: entrika, *ironiya*: ironi, *istiora*: istiare, *ifrot*: ifrat, *içki qofiya*: iç kafiye, *iqtibos*: iktibas, *yilnomä*: yıllık, *karikatüra:* karikatür, *kinoyä*: kinaye, *kitoba*: kitabe, *klassik*. klasik, *klassik adabiyat*: klasik edebiyat, *klassitsizm*: klasizm, *komediya*: komedi, *kompozitsiya*: kompozisyon, *külliyat*: külliyat, *latifa*: latife, *laf va naşr*: leff-ü-neşr, *lirik qahramon*: lirik kahraman, *madhiya*: methiye, *macmuat-üş-şuaro*: mecmuatü'ş-şuara, *macoz*: mecaz, *mazmun va şakl*: mazmun ve şekil, *manzuma*: manzume, *marsiya*: mersiye, *masal*: masal, *masnaviy*: mesnevi, *matla*: matla, *maqola*: makale, *maqta*: makta, *melodrama*: melodram, *metafora*: metafor, *metod*: metot, *miniatyura*: minyatür sanatı, *modernizm*: modernizm, *monografiya*: monografi, *monolog*: monolog, *montac*: montaj, *motiv*: motif, *müallif*: müellif, *muammo*: muamma, *mübolaġa*: mübalağa, *müvaşşah*: müveşşah (tevşih), *münaqqid*: münekkit, *münocot*: münacat, *münozara*: münazara, *münşaot*: münşeat, *murabba'*: murabba, *müsaddas*: müseddes, *müsallas*: müselles, *müsamman*: müsemmen, *müstazod*: müstezat, *müfradot*: müfret, *muhammäs*: muhammes, *müşoira*: müşaare, *nazira*: nazire, *nazm*: nazım, *nasr*: nesir, *naturalizm*: natüralizm, *na't*: naat, *naqarot*: nakarat, *nigilizm*: nihilizm, *nutq*:

nutuk, *parda*: perde, *parodiya*: parodi, *peyzac*: peyzaj, *portrat*: portre, *dialektizm*: dialektizm, *prototip*: prototip, *piyasa*: piyes, *radif*: redif, *ramal*: remel bahri, *realizm*: realizm, *replika*: replik, *reportac*: röportaj, *afsona*: efsane, *risola*: risale, *ritm*: ritim, *retorika*: retorik, *roman*: roman, *romans*: romans, *romantizm*: romantizm, *ruboiy*: rubai, *rucu'*: rücu, *sayahatnoma*: seyahatname, *sabk*: sebk, *sac'*: sec'i, *san'at*: sanat, *san'at, san'at üçün*: sanat sanat için (görüşü), *sahna*: sahne, *sentimentalizm*: santimantalizm, *simbol*: sembol, *simbolizm*: sembolizm, *sinonim*: sinonim, *sonet*: sone, *soqiynoma*: sakiname, *stilistika*: stilistik, *stil*: üslup, *söz oyini*: söz oyunu, *tavsif*: tavsif veya tasvir, *tadric*: tedric, *tacnis*: tecnis, *tacohili orifona*: tecahül-i arif, *tazkira*: tezkire, *tazad*: tezat, *takror*: tekrar, *ta'lif*: telif, *tanosib*: tenasüp, *tarci'band*: terci'-i bent, *tarcima adabiyatı*: tercüme edebiyatı, *tarıx*: tarih, *tarkibband*: terkib-i bent, *tarona*: terane, *tarsi'*: tersi', *tasvir*: tasvir, *tasnif*: tasnif, *tahallüs*: tahallüs (mahlas), *tahmis*: tahmis, *ta'riz*: tariz, *taqlidçi*: taklitçi, *taqriz*: takriz, *tezis*: tez, sav, *tekst*: metin, *tema*: tema, *tip*: tip, *tipik*: tipik, *tragediya*: trajedi, *tragikomediya*: traji-komik, *tügün*: edebî eserdeki düğüm bölümü, *tuyuq*: tuyuk, *törtlik*: dörtlük, *urġu*: vurgu, *uslub*: üslup, *ütopiya* : ütüpya, *fabula*: fabl, *fantaziya*: fantezi, *fantastik roman*: fantastik roman, *ferd*: ferd, *fahriya*: fahriye, *final*: final (edebî eserde), *folklor*: folklor, *forma*: forma, *fütürizm*: fütürizm, *xalqçillik*: halkçılık, *xamsa*: hamse, *xarakter*: karakter, *xarakteristika*: karakteristik, *xitob*: hitap, *xotira daftari*: hatıra defteri, *xotima*: hatime, *xponika*: kronik (kronoloji), *şakl*: şekil, *şarh*: şerh, *şe'r*: şiir, *şoir*: şair, *şuara*: şuara, *epik tür*: epik tür, *estetika*: estetik, *qasida*: kaside, *qahramonlik dostoni*: kahramanlık destanı, *qıta'*: kıta, *qıssa*: kıssa, *qalıplaş*: kalıplaştırma, *qoralama*: karalama (müsvette), *qofiyä*: kafiye, *ġazal*: gazel, *ġoya*: gaye (edebî eserin) *hacv*: hiciv, *hasbi hol*: hasbihal, *hikmatli söz*: hikmetli söz, *hikoya*: hikaye, *hoşiya*: haşiye.

Değişik Terimler

abzats: satırbaşı, *abstraktsionizm*: soyutçuluk, soyutlama, *avtobibliografiya*: otobibliyografya, *avtobiograf*: otobiyografi yazan kişi, *avtograf*: yazarın eserini kendi eliyle yazması veya yazmış olduğu bu eserini başka birine (hediye) vermesi, *avtor nutqı*: yazarın eserinde kendi ağzından anlatmış olduğu bölüm veya bölümler, *adabiyatşunoslik*: edebiyat bilimi, *akmenizm*: seçkin sınıfın üstünlüğünü anlatan Bolşevik ihtilalinden önce ortaya çıkmış olan bir edebî tür, *akrostik*: satırların başına gelen sözcüklerin birinci harflerinin bir kişi ismini veya belli bir ibareyi meydana getirdiği şiir türü, *alla*: ninni, *anakreontik poeziya*: antik Yunan edebiyatında mey

ve muhabbeti, ayş u işreti terennüm eden lirik şiirler, *anafora*: stilistik figürlerden biri olup, mısraların başında ya da edebî eserdeki cümlelerin sonunda aynı tür sert sessizlerin ahenkli söz ya da ibarelerin tekrarlanması, *annallar*: yıllık, *annotatsiya*: kitabın içeriğini anlatan kısa kurallar, *antiklerikal adabiyat*: dinî-tasavvufi olmayan edebiyat, *antik şe'r tüzilişi*: eski Yunan şiir sistemi, *antrakt*: tiyatroda perde aralarındaki boşluk, teneffüs, *apokrif*: eski dinî efsane ve rivayetlerden oluşan İncil ve Tevrat türünden mukaddes eserler, *apostrofa*: cansız eşya ya da olaya canlıymış gibi eserde müracaat eden şiirsel nutuk usullerinden biri, *apofeoz*: eski zamanlarda zafer şerefine gerçekleştirilen gösteri, belli bir olayın başarı ile sonuçlanması ve bu olaya katılan kahramanların şerefine söylenen övgüler, *arhitektonika*: kompozisyon, *askiya*: nükte, *assonans*: redif, *aforizm*: kısa, hikmetli söz, *bayaz*: mecmua, *bard*: ozan, bahşi, *boyan*: efsanevi Rus şairi, *bağışlov*: dibaçe, *belletristika*: roman, hikaye gibi edebî türler, *buffonada*: komedi, *varvarizm*: eserin yazılmış olduğu dile ait olmayan ifadeleri kullanmak, *vaqt, orın, harakat birligi*: zaman, yer, hareket birliği, *vodevil*: bir çeşit komedi, *voqeabänd şe'r*: malum bir olayı anlatan şiir, *vulgarizm*: edebî dilde kullanılmayan bayağı sözler ve düzgün kurulmamış cümleler (argo), *gimi*: methiye, *gracdanlik poeziyasi*: kahramanlık şiirleri, *grotesk*: sanat ve edebiyatta kişileri ya da onların hayatındaki manzaraları haddinden fazla büyültüp veya küçültüp, gülünç şekle sokup gerçek olayları fantezi hale getirip anlatan bir edebî usul, *davra qoşığı*: çeşitli münasebetler sebebiyle dostlar arasında söylenen ezgiler, *detektiv adabiyat*: burjuva sınıfını anlatan edebiyat türü, *difiramb*: eski Yunanda bir şiir türü, *idioma*: deyim, *icådiy hamkorlik*: sanatçı dayanışması, *icod tarıxı*: eserin yazılış tarihi, *dünyeviy adabiyat*: dinî ve mistik olayan edebiyat, *eçim*: eserdeki sonuç bölümü, *züllisonayn*: iki dilli şair, *imacinizm*: imajinizm, *invektiva*: karalayıcı eleştiri, *inversiya*: şiirde sözcüklerin gramer kurallarına uygun olan yerlerini değiştirme, *intermediya*: eski tiyatrolarda ciddi sahne oyunlarının perde aralarında seyirciyi eğlendirmek için sahnelenen küçük oyunlar, *intim lirika*: yürekten söylenen samimi dostluk ve sevgi sözleri, *intonantsiya*: sesin yüksek ve alçak perdesi ile ifadelenen konuşma şekli, sözcüğü telaffuz ediş karakteri, *içki portret*: ruhi portre, *kanon*: edebî kanunlar, *kantata*: edebî eserde olay kahramanının adına söylenmiş yüceltici şiir, *kollektiv icod* : birden fazla sanatçının bir araya gelip eserler yaratması, *kolliziya*: edebî eserde bazı olayların tasvirinde yaratılan kahramanların birbirine zıt olan menfaatler ve faydalarının çatışması durumu, *komparativizm*: burjuva edebiyatçılarının edebiyat tarihini sahteleştiren ilmine zıt olarak tarihsel-mukayeseli metot, edebî tarz, *konstrıktivizm*: yapısalcılık, *kontekst*: içerik, *kontrast*: zıddiyet, *konflikt*: edebî eserde tasvir edilen olayın iştirakçileri arasındaki

mücadelenin özündeki anlaşmazlık, zıtlık, *kulminatsiya*: edebî eserdeki olaylar gelişiminin ana noktası, eylem ve mücadelenin şiddetlenme yeri, *kuplet*: kuple, bend, *köriniş*: sahne eserlerinin perdesi bir çok bölümden ibaret olup, bu bölümlerin her biri birinin gösteri olarak hesap edilmesi, *köçiriş*: bir mısradaki cümlenin diğer mısrada devam etmesi, *lakonizm*: edebî eserde özlü sözlerden faydalanma geleneği, yeteneği, *laureat*: yazar ve sanatçılara verilen fahri unvan, yüksek mükafat, *leytmotiv*: bütün eser boyunca yazar tarafından ileri sürülen, sürekli tekrarlanan ana fikir, amaç, *libretto*: sahne eserleri metni, *lirika*: şiir, şiir sanatı, *lirik çekiniş*: bedii ifade türlerinden biri, *liro-epik tür*: hayatı epik beyan ve lirik ifade ile birlikte tasvir eden nazma ait eserler, *litotä*: tefrit, *lutf*: söz ya da cümleyi bir çok manada kullanmayı esas alan söz oyunu, *mavsüm qoşığı*: halk şiirinde mevsimleri konu edinen manzumeler, *malik-ül-kalom*: büyük sanatçılara verilen unvan, *malik-ül-şuaro*: saray çevresinde yer alan şairlere verilen unvan, *manokib*: bir kişiye güzel sıfatlar ve hasletler yakıştırıp, unvanlar ile onun mertebesini yücelten risaleler, *marosim qoşığı*: düğün, yas ve benzeri törenlerde söylenen şiirler, *matal*: deyim, *maqol*: atasözü, *maqolat*: bab, bolüm, *mahalliy kolorit*: edebî eserde söz konusu edilen mekanın yöresel özelliklerinin tasviri, *memuarlar*: hatıralar, *mehnat qoşığı*: iş ve emek konularında söylenmiş manzumeler, *mimlar*: eski Yunanda halk temaşalarının bir türü olup, bu temaşalarda mimler ismi ile anılan göstericilerin atışma yapması ve oyunlar sahnelemesi, *misteriya*: ortaçağ draması, *mif*: mit, *mifologik obrazlar*: mitolojik unsurlar, *monorim*: bütün mısraları aynı kafiyeye sahip olan şiir, *moralite*: felsefi, dinî-ahlaki eser, *mümtani'*: klasik edebiyatta olması mümkün olmayan bir şeyi, olabilir bir tarzda beyan etme, *müntahab*: seçme eserler, *müsannif*: eseri tanzim eden, *muhbir*: gazeteci, *nasriy şe'r*: mensur şiir, *nekrolog*: ölen bir kişinin hatırasına bağışlanan ve onun yapmış olduğu işleri anlatan eser, *neologizm*: toplumsal yaşama ait yenilikleri ifade eden yeni sözler, *novatorlik*: seçkin sanatçılar tarafından halkın yeni düşünce ve duygularından doğan taleplerine cevaben edebî eserlerin mazmunu ve şekline sokulan yeni sanatsal faziletler, *noma*: edebiyatta mektup tarzında yazılan manzumeler, *nutqiy xarakteristika*: eser kahramanlarının karakterlerinin onların kişilere davranışları, insanlara söyledikleri sözler aracılığı ile verilmesi, *åbraz*: edebî eserde yaratılan tip, karakter, *obrazlar sisteması*: edebî eserdeki birbiri ile bağlantılı bütün tip ve karakterler, *obrazli ifoda*: eşya, olay ve insanın belirli bir durumdaki haleti ve kendine has özelliklerini bir bütün olarak tasavvur etmeye imkân veren şairane ifade, *obektiv ġoya*: edebî eserdeki olay, şahıs tip ve karakterlerinin iş-hareketlerinden çıkartılan mana, *odo*: lirik şiir türlerinden biri, *oksimoron*: zıt anlamlı sözcükleri

bir arada kullanma, *oktava*: her bir bendi sekiz mısradan ibaret olan şiir, *omonim*: eş sesli sözcük, *omonim qofiya*: eş sesli sözcüklerin kafiye olarak kullanılması, *oneginça strofa*: aaab, aabb, abba, aa şeklinde kafiyelenmiş şiir, *oçerk*: yaşama ait olayların kısa tasvirlerinden oluşan küçük hacimli eser, *oq şe'r*: kafiyesiz şiir, *pamflet*: bir şahsa, sosyal hayata ya da hayatın bazı dert ve belaları ile alakalı yazılmış aşırı satirik şiir, *panegirik*: mezar başında ölen kişi için söylenen övücü sözler, *paralelizm*: şiir söyleme usullerinden biri, *partiyaviylik*: bir sanatçının belli bir dünya görüşünü temsil eden bir siyasi düşüncenin savunucusu olması, *pauza*: söz arasındaki durma, durak, *pafos*: coşkunluk, *peyzac lirikası veya tabiat lirikası*: tabiat şiiri, *perifraz*: mecazi ifadelerden biri olup, eşya ve olayın ismini, onun manasını tasvir ve tarif eden başka bir söz ya da ibare ile değiştirme, *personac*: ikinci dereceden eser kahramanları, *plagiat*: intihal, *pleonazm*: bir cümlede aynı anlama gelen sözcüklerin gereksiz tekrarı, *povest*: kıssa, *poeziya*: söz sanatı, *poema*: destan, *poetika*: edebiyat nazariyesi, *poetik erkinlik*: şairin vezin ve kafiyeye uymama özgürlüğü, *pritça*: insanların hayatı hakkında kinayeli şekilde yaratılan küçük ahlaki-didaktik hikayelerin eski ismi, *proza*: vezin ve kafiyesiz yazılmış edebî nesir, *prozaizm*: edebî eserin ruhuna uygun olmayan resmi, ilmi söz ve terimleri kullanma durumu, *poazaik şe'r*: mensur şiir, *prolog*: mukaddime, *publitsistika*: sosyal-siyasi hayatın konularını işleyen türdeki bütün eserler, *redaktsiya*: redaktörlük, *rezonyer*: antik drama komedi ya da romanlarındaki şahıs, *remarka*: dramatik eserde yazar tarafından verilen izahlar, *sababi ta'lif* : bir eserin yazılış sebebi, *säktä*: şiirde vezin yönünden sonsuzluk, bitmezlik, *salbiy obraz*: edebî eserde yazar tarafından faş edilen, karalanan kişiler, *sargüzaşt adabiyatı*: tesadüfi ve garip olayları konu edinen hikaye ve kıssalar, *sarlahva*: eserin bölümleri, bölümlerin isimleri, *satira*: satirik eser, *sillabik şe'r*: mesnevi türünde bir şiir, *sinekdoha*: mecazın bit türü, *situatsiya*: edebî eserde canlandırılan şahısların aralarındaki ilişki ve mücadeleleri neticesinde çeşitli durumlarda ortaya çıkan vaziyetleri, halleri, *sıfatlaş*: tasvir etme, *ckald*: İskandinav ülkelerinde halk şairi, *sotsialistik realizm*: Sovyet edebiyatı ve edebî tenkitçiliğinin icat metodu, *strofika*: şiir sistemine ait bir dal, *stsenariy*: dramatik eserin planı, *sucet*: epik, lirik ya da dramatik eseri oluşturan olaylar dizisi, *tabriknoma*: herhangi önemli bir olay münasebeti ile mensur veya manzum olarak yazılmış edebî eser, *tavtologiya*: bir tabir veya muhakemenin başka sözler ile tekrarlanışı, söz ve ibarelerdeki benzerlik, *tarıxıy qoşıq*: tarihi olaylar ve onların kahramanlarına bağışlanan destansı halk şiirleri, *tez aytış*: sert sessizlerin peyderpey tekrarlanması ile çocuklara bu sesleri doğru öğretmek için söylenen halk şiiri, *tekstologiya*: metinbilim, *tendentsiya*: eğilim, temayül, *terma*: bir halk şiiri türü, *tertsina*: kıtaları üç mısradan oluşan şiir,

tirada: çok uzun cümle, *topışmoq*: bilmece, *travesti*: ciddi bir konuyu komik bir şekilde anlatan eser, *trafaret*: şablon, *trilogiya*: bir yazarın bir bütün içinde değerlendirilen üç eseri, *trop*: söz ya da söz gruplarının değişik manalarda kullanılması, *truverlar*: orta çağ Fransasında kahramanlık ve yiğitlik konusunda şiir yazıp, onu okuyup dolaşan seyyah şairler, *toqıma*: kurgu, *urbanizm*: edebî eserde şehir hayatını anlatma tarzı, *fars*: bir komedi türü, *feleton*: bir tür gazete yazısı, *figüra*: figür, *firoqiyä*: klasik edebiyatta ayrılık ve hicran üzerine yazılmış lirik şiirler, *folkloristika*: halkbilimcilik, *formalizm*: sanat ve edebiyatta bedii eserin sadece şekline itibar eden edebî akım, *halq oğzaki icodi*: folklor, *tsezura*: şiirde bir tür durak, *tsitata*: alıntı yapmak, *çastuşka*: Rus halk şiiri türlerinden biri, *çiston*: lügaz, *şe'r tüzilişi*: şiir sistemi, *şirü şakar*: belli bir tertipte iki dilde yazılan şiir, *evfoniya*: edebî eserdeki sözün ahengi, nefisliği, tabiiliği ve güzelliği, *ezop tili*: masal dili, *ekspozitsiya*: bir edebî eserde asıl konuya girmeden önce yapılan olay ve yer tasvirleri, *ekspressiya*: izlenim, *ekspromt*: irticalen, *elegiya*: eski Yunanda lirik şiir türlerinden biri, *epigramma*: satirik ifade türlerinden biri, *epigraf*: eski Yunanda yazarların unvanı, *epistolyar adabiyat*: toplum bireyleri, alimler ve yazarların eserlerinin toplamı, *epitafiya*: çoğunlukla şiir şeklinde olan kabir yazıları, *erkin şe'r*: serbest ölçülü şiir, *ertak*: masal, *yumor*: zorlukları gülünç bir şekilde ele alıp işleyen eser, *yalla*: oyun ile icra edilen halk şiiri, *yamb*: bir Rus halk şiiri türü, *ölan*: Kazak, Kırgız ve başka halklarda geniş bir sahaya yayılmış bir halk şiiri türü, *ölmas obrazlar*: kendi önemini korumuş olan dünya edebiyatının mükemmel edebî eserleri, unsurları, *oxşatış*: benzetme, *qahraman sözi*: edebî eser kahramanının üslup özellikleri, *qıyasiy xarakteristika*: yazar ve eleştirmen tarafından çeşitli kahramanları birbiri ile karşılaştırılıp verilen karakteristik özellikler, *qıskartma ot*: kısaltmalı isim, *qopuzçi*: eski Ukrayna'da kopuz çalıp, şiir söyleyen, *qoşıq*: koşma, *hamd*: klasik şiirde eserin giriş bölümü, *hico*: şiirde durak.

Yukarıdaki sınıflandırmadan da anlaşılacağı üzere özdeş terimlerin sayısı değişik terimlere göre oldukça azdır. Bu durum aslında, söz konusu iki Türk lehçesinde edebiyat terimleri sahasında bir birlik/ortaklık sağlamanın zor/imkansız olacağını ortaya koymaktadır. Burada dikkati çeken önemli bir nokta, klasik edebiyata ait terimlerin özdeş olmasıdır. Özellikle Arapça kökenli sözcükler (*müallif*: müellif, *muammo*: muamma, *mübolağa*: mübalağa vb.) özdeş terimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu yanında Rusça aracılığı ile Özbek Türkçesine girmiş Batı kökenli sözcükler (*folklor*: folklor, *forma*: forma, *fütürizm*: fütürizm vb.) de her iki lehçede özdeş terimler olarak kullanılmaktadır.

Değişik terimler başlığı altında değerlendirilen terimlerde ise çok farklı özelliklerle karşılaşılmaktadır. Bazı terimler farklı isimlendirilebilmektedirler. Örneğin *köçiriş*: ulama, *annallar*: yıllık, *ertäk*: masal, *toqıma*: kurgu vb. Birtakım terimler bizim sözlüklerimizde bulunmamaktadır: *rezonyer*: antik drama komedi ya da romanlarındaki şahıs, *yamb*: bir Rus halk şiiri türü, *trilogiya*: bir yazarın bir bütün içinde değerlendirilen üç eseri vb. Bunun yanında bizim sözlüklerimizde olup da Özbek Türkçesinde olmayan terimlerin de burada zikredilmesi gerekmektedir. Fakat bu çalışmada, bu bölüm altında terim sınıflandırmasına gidilmedi. Çünkü böyle bir sınıflandırma yapmanın zorluğu, Türkiye Türkçesindeki terim karmaşasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde bu karmaşa, Özbek Türkçesi için de geçerlidir. Özbek Türkçesi edebiyat terimleri için farklı kaynaklara başvurulmuş olsaydı yine aynı durumla karşılaşılırdı.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi edebiyat terimleri arasında yapılmaya çalışılan bu karşılaştırma gösteriyor ki Kazak ve Kırgız Türkçeleriyle böyle bir karşılaştırma yapılsaydı, terim ortaklığı/birliği noktasında sözü edilen güçlükler daha da yoğunlaşacaktı. Yani Türkçenin alanı genişledikçe terim ortaklığı daha da azalacak ve bu ortaklığı sağlamanın imkânsızlığı daha da belirginleşecekti.

Türkçeler arasında terim birliği/ortaklığı sağlamanın zorlukları/imkânsızlığı göz önüne alındığında "ortak dil" oluşturma noktasında da bazı olguların tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. "Ortak dil" yerine "ortak iletişim dili" oluşturma yolunda birtakım somut ve kabul edilebilir adımların atılması gerekmektedir. Masa başında "ortak iletişim dili" yaratılamayacağı gerçeğinden hareketle Türk soydaşlarımızla hayatın her aşamasını ilgilendiren somut projelere imza atılmalı ve bunlar hayata geçirmelidir. İşte o zaman soydaşlar birbirlerini daha iyi tanıma, daha iyi anlama ve daha iyi anlaşma imkânına sahip olacaklardır.

KAYNAKÇA

ATALAY, Mehmet ve VANLIOĞLU, Mehmet (1994), *Edebiyat Lügati*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.

ERCİLASUN, Ahmet Bican vd., (1992), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, II*, (Kılavuz Kitap: I, Dizin: II) Kültür Bakanlığı Yayınları: 1371, 1372, Ankara.

DİLÇİN, Cem (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 517, Ankara.

HAMİDOV, H, ABDULLAYEVA Ş ve İBRAHİMOVA, S (1969), *Adabiyat Tarminlari Luġati,* "Oqıtuvçi" Naşriyati, Toşkent.

HOTAMOV, N. T (1969), *Adabiyatşunoslikdan Qısqaça Rusça-Özbekça Luġat*, "Oqıtuvçi" Naşriyati. Toşkent.

KARATAŞ, Turan (2005), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara.

LEVEND, Agah Sırrı (1984), *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

MERMER, Ahmet ve KOÇ KESKİN, Neslihan (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

NASKALİ, Emine Gürsoy (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 667, Ankara.

Özbek Tilining İzohli Luġati (I-II), (1981), "Rus Tili" Naşriyati, Moskova.

Tahir'ül-Mevlevi (1973), *Edebiyat Lügati* (Neşre Hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu) Enderun Kitabevi, İstanbul.

TÜRKAY, Kaya (1996), "Türkçelerde Terim Ortaklığı Açısından Dil Bilgisi Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma", *Türk Dili Dergisi*, Terim Özel Sayısı, Sayı: 540, Ankara.

Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, (1948), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Türkçe Sözlük I, II, (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

USMANOV, O, HAMİDOV, Ş (1981), *Özbek Tili Leksikasi Tarıxıdan Materiallar*, "Fan" Naşriyati, Toşkent.

YUSUF, Berdak (1993), *Türkça-Özbekça va Özbekça-Türkça Luġat*, "Özbekiston" Naşriyatı, Toşkent.